

PICU PĂTRUȚ

Despre Picu Procopie Pătruț s-a scris relativ mult și s-au spus vorbe esențiale în receptarea acestui insolit creator ce personalizează cultura românească în paradigma ei popular-religioasă în contextul culturii europene.

Acest „Anton Pann“ al Ardealului, cum inspirat l-a numit Nicolae Cartojan, a făcut să vibreze deopotrivă, într-un sincretism al producerii, semnul lingvistic cu cel sonor și iconic, respectiv Cuvântul-logos cu muzica și zugrăvirea „de subțire“, miniatura.

Născut în „zariștea cosmică“ a Săliștei din Mărginimea Sibiului, Picu P. Pătruț (1818 – 1872) a întruchipat exemplar personalața unui subconștient colectiv ca marcă stilistică creatoare de mare cultură (cf. conceptului blagian al stilului).

Săliștea purta în alviile sale matriciale toate deschiderile spre ce are mai generos ethosul românesc ca locuire în permanențele unei creativități de natură ontică, o creativitate cu invariante stilistici, coloane de susținere ale arhitravelor spiritualității românești. E suficient să-l cităm pe marele savant N. Iorga, care în 1905, în *Sămănătorul*, afirma că „Săliștea e lăcașul celei mai depline frumuseți românești în față, trup, port, limbă, moravuri – sat mare și bogat care seamănă mai mult cu o republică a țaranului român“, afirmație întărită de cărturarul-pedagog Onisifor Ghibu care concluziona în ideea paideii întregului neam al nostru că „dacă într-un cataclism România întreagă ar pieri, ea s-ar renaște de la sine în chip spontan din acest colț de țărani“ (vezi vol. *Pe baricadele vieții*, ms. 1945).

Formația lui Picu P. Pătruț se grefează pe structurile adânci ale „culturii minore“ din lumea ethosului rural, structuri peste care se altoiește o literatură cunoscută prin cărți (biblioteca sa număra peste 200 de volume) începând cu Vechiul și Noul Testament până la scrierile lui Dimitrie Cantemir, Dosoftei, Ioan Tincovici, Anton Pann, Ioan Barac, Vasile Aaron, Ienăchiță Văcărescu, B. Paris Mumuleanu, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac și Vasile Alecsandri, din a căror creație va reproduce și pastașa, într-o intertextualitate proprie contextualizată, evenimentele pe care le va trăi în satul natal.

poet și miniaturist

Copist cu vocație și mânat de o rară tenacitate va reproduce în manuscrisele sale texte din literaturi străine, mai ales franceză în traducerea lui „Ioanu Eliade“ (Rădulescu), Gheorghe Baronzi, Al. Beldiman etc. Adevărat bibliofil, în biblioteca sa se găseau toate Bibliile apărute la noi, cât și *Biblia de la Petersburg* (1819) pe care a ilustrat-o cu 139 de miniaturi, Picu P. Pătruț obținea, în mare parte, cărțile tipărite în celelalte provincii românești, prin oierii din Mărginime care practicau transhumanța.

Crâsnicul de la Săliște învie filele îngălbenite ale vechilor manuscrise și cărți prin lucrarea minții și mâinilor sale, întreținând „învăpăiața dragoste către procopsirea neamului românesc“ (cum glăsuia într-o tipăritură Alexandru Beldiman) prin răspândirea în cuvânt și imagine a unei importante literaturi de factură tradițională moral-religioasă, dar și laică. Momentul activității lui Picu P. Pătruț e propice laicizării culturii, care păstrează totuși la acest săliștean de geniu umiliința creștină (cf. M. Muthu – *Călcâiul lui Delacroix*, Ed. Libra, 1996).

În *Stihos adecă Viers*, cea mai cunoscută lucrare a sa, însumând 1.400 de pagini, întâlnim un poet exersat în mânuirea cuvântului, de unde sloboade ritmuri poetice de o rafinată muzicalitate. Versurile cu tentă folclorică

intră uneori într-o relație de intertextualitate cu lecturile sale din literatura cultă, mai ales în acele poezii circumstanțiale cu teme și motive din viața câmpenească. Chiar și în stihuri cu teme luate din Biblie, cum e *Moartea lui Abel*, el adaptează motivul la mediul în care trăiește, inducând morala general umană a iubirii dintre frați. Celebrarea luminii este cântată în retorica psaltică dosofteiană: „Firea toată dăntuiește/ Firea toată prăznuiește/ A zilei începătură/ Și minunată făptură...”

Răsăritul soarelui „din umbra orizonească”, strălucirea astrului zilei amintesc poetului de Ziua întâi a Facerii. Rapsodul își încearcă lira în tonuri imnice de preamărire a creațiunii: „Când soarele izbăvit/ Și luminos răsărit/ Din umbra orizonească/ Noaptea atunci o goneaște/ Întunericul ferește/ Și toate le luminează/ Cu luminoasa sa rază/ Când firea sa strălucește/ De o frumuseață ce crește/ Și toată a lumii zidire/ Ce fusese-n adormire/ Se deșteaptă spre slăvire/ Și spre a ta mulțămire/ Atunci arăți față mie/ Chipul zidirii dintâie/ Atunci îmi zugrăvești față/ Pre cea dintâi dimineată”. Diftongurile din versurile sale „îndulcesc fraza lirică” (M. Muthu, *op. cit.* p. 48) în spiritul melosului popular ce la Picu Pătruț intră într-o fericită și mlădioasă consubstanțiere cu ritmul poetic propriu, ca în următoarele versuri, unde empatia autorului pentru neamul său capătă prin invocațiile poetice accente de mare poezie: „Dă pământului rotire/ Spre a noastră folosire/ Înmulțește-i roadele/ Veselind noroadele/ Brazdele lui le îmbată/ Cu mila ta cea bogată/ Blagoslovește-mpreună/ Pre a anului cunună/ Și câmpii înfrumusețează-i/ Cu grăsime-ndestulează-i/ Și împacă lumea toată/ Cu pace adevărată” (*Stihos adecă viers* în vol. Picu Pătruț, *Miniaturi și poezie*, Buc. 1985, ediție

îngrijită, tabel cronologic și note de Octavian O. Ghibu).

Judecata de apoi, tema fundamentală a literaturii și plasticii religioase, avându-și originea în Biblie, e pusă în text în versuri sentențioase, moralizatoare, cu un mesaj susținut tehnic prin procedee specifice poeziei didactice ca anafora, simetriile sintactice, procedee de efect pentru întreținerea atmosferei dramatice. Trămbițele sună ceasul învierii morților la înfricoșata judecată când toate ale firii vor primi o nouă viață: „O! ce ceas atunci va fi./ Cum toate se vor clăti!/ O! ce zi înfricoșată;/ O, ce zi înspăimântată;/ O! ce zi de îngrozire/ Și de amară mâhnire!/ Când trămbița va suna/ Și morții se vor scula/ Strângându-se toți, îndată/ La groaznica judecată/ Ca să

primească toți plată/ După fapta sa lucrată”.

Într-un adevărat „dialog al artelor” apare ilustrarea *Patimilor Mântuitorului*, amintind, *mutatis mutandis*, de graficienii Renașterii târzii din spațiul germanic și de „faimoșii Kleinmeister” (cf. Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Picu Pătruț* în vol. *Miniaturi și poezie* – prefață, p. 13). Ca și aceștia, Picu P. Pătruț alternează versurile (strofa) cu imaginea într-un sincretism de care aminteam și la începutul acestor considerații.

Miniaturistul Picu P. Pătruț e la fel de înzestrat ca și poetul. Crânicul caligraf se înscrie într-o tradiție a artei de miniaturist, artă ce o întâlnim în toate provinciile românești cu osebire că poetul caligraf „de subțire” face din manuscris o carte în sensul gândirii textului copiat în dubla sa înfățișare a conținutului și reprezentării plastice a acestuia. „Pentru Picu Pătruț – remarcă regretatul Vasile Drăguț – „carte frumoasă nu înseamnă neapărat carte cu imagini – chiar dacă el însuși a fost un neîntrecut făuritor de miniaturi –; cu un bun simț neșovăielnic, el a înțeles că o carte frumoasă trebuie să însemne, înainte de orice, o lucrare bine compusă, oglinda paginii trebuind să se afle întotdeauna într-un raport armonios cu albitura marginală, iar mărimea caracterelor și lărgimea coloanelor trebuie să fie judicios corelate cu dimensiunile paginii” (Picu Pătruț, *Miniaturi și poezie* – prefață, p. 23). În vremea aceea Picu Pătruț gândea manuscrisul ca o carte ce beneficiază astăzi de o meșteșugită artă a tiparului. Ajunge chiar să și confecționeze tipare de mână pentru fiecare inițială, apropiind arta de copist de cea a tiparului.

Între 1882 – 1851 arta de caligraf intră în faza deplinei maturități, încât în *Stihos adecă viers* și în

Biblia – adevărată Dumnezeiască scriptură a legii vechi și nouă scrierea este sigură, fără manierisme și piruete calofile, ticuri prezente în arta copiștilor medievali pregătiți în scriptoriile mănăstirești sau la cancelariile de curte“ (V. Drăguț, *op. cit.*, p. 25). Mâna care scrie ține o cadență cromatică a inițialelor și titlurilor într-o personală și sigură mână a ductului caligrafic. În imaginile ce împodobesc manuscrisul, crâșnicul caligraf dovedește o cunoaștere a compoziției picturii religioase, în speță a erminilor, dovedind față de înaintașii săi o mai nuanțată înțelegere a spațiului, reprezentând figurile și scenele din ilustrațiile sale într-un spațiu larg, deschis, alternând planurile orizontice cu cele verticale, altfel spus o muzicală undulare deal-vale. Motivele predilecte în peisajele sale sunt cele din natura în care a trăit: dealuri, coline, câmpii, arbori etc. Picu Pătruț desenează și colorează peisaje animate de un întreg regn animalier. Hieratismul picturii bizantine se umanizează în liniile și cromatica miniaturilor sale. Desenele policrome ale lui Picu Pătruț impun o gamă a semitonurilor unde albastrul abia perceptibil intră într-un mariaj cu verdele pal, cu olivul, dar și cu roșul stins, toate aceste culori fiind îmbrățișate de linia curbă ondulată care păstrează vagi reminiscențe ale unei „simetrii asimetrică“ specifice artei sud-est europene, bizantine. Avem aici ceea ce Iorga numea într-un studiu al său acel „Bizanț după Bizanț“, dar, repet, un Bizanț îmblânzit de ortodoxia noastră organică.

În peisajele de țară, Picu Pătruț e mai firesc, se simte mai în largul său în mânărea liniei și a culorii. În ilustrarea unor scene biblice ce se petrec în orașe, el se lasă condus de fantezia controlată de vignetele de epocă și de stampele vremii cu sugestii baroce (în scenele de interior) și perspectivă stângace, naivă.

Miniaturistul povestește în linie și culoare scene cum ar fi *Cina cea de taină*, sau visul miraculos al lui Iacob (*Scara lui Iacov*). Spațiul din *Cina cea de taină* reprezintă o sală de mari proporții cu ancadramentele arhitecturale ale coloanelor. În această imensă sală, masa apostolilor ocupă un spațiu restrâns, privirea miniaturistului este centrată pe figurile apostolilor, avându-l în centru pe Iisus încadrat de Petru și Ioan. Elementele de decor, coloane, draperii, atenția acordată acestora ne fac să credem – o spune și V. Drăguț – că miniaturistul a cunoscut stampe de epocă din imaginarul barocului. El știe să obțină în unele miniaturi efecte plastice de mare impact asupra privitorului. Aceste efecte le realizează prin tonurile cromatice, mai ales cele de

fond plin, ca negrul pentru a sugera timpul nopții, sau culorile mai luminoase pentru sugerarea fascicolului de raze ale cerului, filtrate prin fereastra nopții și a visului (vezi *Scara lui Iacov* în *Stihos adevărat vier*).

În miniaturile sale, chiar dacă receptăm anumite influențe și îndemnuri venite din pictura murală bisericească, din iconografia creștină, esențialul la el rămâne detașarea de retorica acestui cod al zugrăvelilor (e cazul cu miniatura *Nestatormica roată a lumii*... scene de gen mural întâlnim la Rășinari – Biserica având hramul Cuvioasa Paraschieva), ca în ilustrația la cei patruzeci de mucenici.

Picu Pătruț rămâne un cântăreț și caligraf neîntrecut, „depășind prin numărul, prin frumusețea și mai ales prin înălțimea morală a operelor sale pe toți contemporanii meșteri de la țară care năzuiau ca și el, spre treptele desăvârșirii prin meșteșugul scrisului și al chipurilor – pe Savu Moga, pe Matei Țimforea, pe Gheorghe Poenaru și pe atâția alții“ (Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 32).

Picu Procopie Pătruț a fost un grefier al lui Dumnezeu, rugându-se Lui prin cuvânt, muzică, linie și culoare. În efortul său anamnestic, copistul și caligraful „de subțire“ ni se restituie astăzi într-o lume în care cartea și cuvântul scris se vor înlocui cu alte semne ale tehnicii mediatice într-o acuzată absență a Transcendenței. Mesajul lui Picu Pătruț în acest nou veac este actual, auzindu-se în el sophos-ul înțelepciunii țărănești, acel „agnosticism înțelegător“, unde „Clipa, în eternitatea pe care i-o dă marele paraclisier, tremură ca o lacrimă (cf. Radu Petrescu, *Oceanul întors*), lacrima Domnului“.

Ioan MARIȘ

